

Riktlinjer för inläsning av talbok med text i EPUB 3-format

Dokumentattribut	Information
Dokumentägare	Ulrica Lejbro, talboksspecialist MTM Martin Persson, XML-specialist MTM
Senaste ändringsdatum	Version 1.0, 2021-04-19

Innehåll

1	Inledning	4
2	Allmänt om inläsning av talböcker	4
2.1	Att läsa in talböcker	4
2.1.1	Kunskapskrav	5
2.1.2	Provinläsning	5
2.2	Delleverans	6
3	Generella instruktioner för produktion av talböcker med text i EPUB 3 ...	7
3.1	Synkronisering	7
3.2	Validering och kvalitetskontroll av talböcker i EPUB 3	7
4	Påannons och Information om talboken	8
4.1	Exempel på infogning i <code>package.opf</code>	9
4.1.1	I <code><manifest></code>	9
4.1.2	I <code><spine></code>	9
4.2	Exempel på infogning i <code>nav.xhtml</code>	9
4.2.1	I generella navigationslistan	9
4.2.2	I Landmarks-navigationen	10
4.3	Utformning av innehållsfilen	10
4.3.1	Textmall svenska	11
4.3.2	Textmall engelska	12
5	Förlagsinformation	12
6	Baksidestext	12
7	Bild- och tabellbeskrivningar	12
7.1	Exempel	13
7.2	Infogning av tabellbeskrivningar	13
7.2.1	Exempel	14
7.3	Deklaration av prefixet z3998 i innehållsdokument	14
6	Uppgradering av <code>aria-label</code> -rubriker för obetitlade avsnitt	15
7	Sidnummer och deras uppläsning	15
7.1	Exempel på ett sidbryt i EPUB 3	16
7.2	Sidnummer med romersk paginering	16
7.3	Sidnummer i böcker med olika språk	16
8	Infogning av producentkommentar	16
9	Skippability	17
10	Talboksspecifika metadata	17
11	Inläsarens utläsning av specifika delar av talboken	17
11.1	Uppenbara stavningsfel i filen	17

11.2	Utläsning av rubriker	17
11.3	Utläsning av fotnoter	18
11.2.1	Fotnoter i löpande text.....	18
11.2.2	Tillbatalänkar i fotnoter	18
11.3	Bildtext	18
11.4	Bildbeskrivning.....	18
11.5	Tabell	18
11.6	Listor (numrerade listor, punktlister, m.fl.)	18
11.7	Faktaruta, parallelltext, exempel och liknande.....	19
11.8	Blockcitats.....	19
11.9	Bokstavering	19
11.10	Förkortningar.....	19
11.10.1	Förkortningar i noter och litteraturförteckningar	19
11.11	Främmande språk samt ålderdomlig svenska	19
11.12	Citattecken, parenteser.....	21
11.13	Utelämnad text.....	21
11.14	Fetstil, finstil, spärrad stil och kursivering	21
11.15	Register, litteraturförteckning	21
11.16	Symboler, formler, programkod m.m.	22
12	Facklitteratur för seende.....	22
13	Talbok för lästräning	22
14	Avannons.....	22
15	Särskild redigering för barnböcker	22
15.1	Påannons, 17 § upphovsrättslagen och Information om talboken.....	22
15.2	Förlagsinformation flyttas till slutet av boken	22
16	Att tänka på vid korrekturläsning	23

1 Inledning

Riktlinjerna gäller för inläsning på uppdrag av Myndigheten för tillgängliga medier (MTM).

Kontakta gärna beställaren om det är oklart hur riktlinjerna ska appliceras på särskild bok.

Talböcker produceras enligt 17 § upphovsrättslagen för personer som på grund av läsnedsättning inte kan läsa tryckta böcker eller otillgänglig elektronisk text. Hit räknas t.ex. personer med:

- läs- och skrivsvårigheter
- synnedsättning
- andra fysiska funktionsnedsättningar, exempelvis rörelsehinder och hörselskada
- intellektuell funktionsnedsättning
- neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, som autism, ADHD
- tillfällig läsnedsättning.

MTM producerar även kurslitteratur till högskolestuderande med läsnedsättning. Följande dokument reglerar MTM:s formatkrav på talböcker med text i EPUB 3-format. MTM framställer idag två varianter av talböcker:

- **Talbok** är en talbok som enbart innehåller ljudupptagning och rubriker.
- **Talbok med text** innehåller text, ljud och ofta illustrationer.

Under en övergångsperiod kommer produktion av Talböcker med text att ske i både i EPUB 3-format och i DAISY 2.02-format. Talböcker kommer tills vidare att produceras i DAISY 2.02-format. För DAISY-produktion hänvisas till *”Riktlinjer för inläsning av Talbok och Talbok med text”* daterat 2019-04-01. I samband med start av EPUB 3-baserad talboksproduktion i mitten av april 2021 kan också mindre justeringar förekomma i dialog mellan MTM och talboksproducenter.

2 Allmänt om inläsning av talböcker

2.1 Att läsa in talböcker

Talboken ersätter den tryckta boken. Den ska följa den tryckta boken så nära som möjligt. Innehållet i boken får inte ändras och tillägg får inte göras. Endast uppenbara tryckfel får rättas. Vid tveksamhet, kontakta beställaren.

Såväl studenter som yrkesverksamma och nöjesläsare använder talböcker. Det är vanligt att samma titel lånas av personer med olika typer av läsnedsättning.

Böcker på främmande språk ska normalt läsas av inläsare med det aktuella språket som modersmål.

Det är nödvändigt att inläsaren har en god förståelse av texten. Inläsaren måste också ha närvaro i läsningen, så att läsaren kan följa med i texten.

En bra inläsning gör att läsaren kan koncentrera sig på textens innehåll snarare än på hur inläsaren förmedlar texten. Detta förutsätter att inläsarens röst är klar och att artikulationen är tydlig. Alltför utpräglade dialektala särdrag eller en alltför markant brytning stjäl uppmärksamhet och försvårar förståelsen av texten.

Inläsning ska ske med korrekt frasering. Betoningar och pauser ska återge texten på ett naturligt sätt. Lästempot ska vara anpassat till bokens stil och innehåll. Pauser är också viktiga mellan textstycken, t.ex. i lyrik. Pausen bör vara så lång att läsaren förstår att ett nytt textstycke t.ex. en ny dikt, ny novell eller nytt kapitel följer. Detta är särskilt viktigt i texter som saknar rubriker, där det annars lätt kan bli missförstånd.

Överdriven dramatisering upplevs av många läsare som störande och som ett hinder för egen tolkning av texten. Det är samtidigt viktigt att förmedla engagemang och nyanser i texten. Inläsarens egna eventuella sympatier eller antipatier beträffande innehållet får inte påverka inläsningen.

Inläsaren ska se till att inspelningen håller en god ljudkvalitet. Vid varje inspelningstillfälle skall inläsaren försäkra sig om att inställningar för inspelningen är korrekta enligt producentens anvisningar. Inspelningen får inte innehålla ovidkommande ljud såsom sidprassel, hostningar, bakgrundsljud etc.

Vid inläsning av barnlitteratur bör inläsaren sträva efter att läsa med mer inlevelse än vad som är brukligt för vuxna och ett ledigare språk ska användas för inläsarkommentarer. Dock ska inläsaren undvika att läsa insmickrande eller att tala ner till barnet.

2.1.1 Kunskapskrav

Inläsaren bör ha god allmänbildning och kunna uttala ord på de vanligaste främmande språken (engelska, spanska, tyska, franska). Uttal av namn och begrepp på övriga språk ska vara korrekt. God språkkänsla och säkerhet i användningen av svenska språket är naturligtvis av vikt. För inläsning av böcker på andra språk än svenska måste inläsaren behärska språket på modersmålsnivå eller motsvarande.

Inläsaren måste kunna förmedla nyanser och struktur i en text med hjälp av frasering, betoning och tempo. När boken är skriven i jag-form ska inläsare ha samma kön som berättaren i texten och inläsarens ålder ska inte avvika mycket från bokens jag.

2.1.2 Provinläsning

Inläsare ska godkännas av beställaren genom provinläsning. Kriterier som bedöms är röst, uppläsning, textkontakt och uttal. Inläsare godkänns för varje ämneskategori samt språk.

Inläsaren ska vid provinläsning meddela till leverantören om man accepterar att provinläsningens ljudfiler och omdöme sparas i en databas. De som har tillgång

till databasen är arbetsgrupp på MTM som ansvarar för talboks kvalitet samt personal på inläsningsföretagen. Inläsare har rätt att beställa all information som är lagrad om inläsaren från MTM. Ljudfiler och omdöme raderas från databasen på inläsarens begäran eller om inläsaren inte har läst in någon talbok de senaste tio åren.

Talboksinläsning delas in i följande kategorier:

- Skönlitteratur och facklitteratur med berättande text
- Facklitteratur
- Barn och Ungdom
- Lyrik

För böcker som produceras som kurslitteratur för studerande vid högskola och universitet tillkommer även krav på att inläsaren har ämneskompetens; ska kunna uttala facktermer korrekt, tolka och förmedla tabeller samt göra figurkommentarer enligt riktlinjer. Kurslitteratur för universitet och högskola delas in i följande kategorier:

- Allmän studielitteratur
- Humaniora
- Data
- Medicin
- Fysik
- Kemi
- Matematik
- Ekonomi
- Biologi
- Juridik etc.

2.2 Delleverans

Inläsningar av kurslitteratur dellevereras ofta. Ibland önskar studenten att delar av boken läses in före andra. Illustrationer och tabeller ingår inte i delleveranser. Dessa inslag läses in först när den löpande texten är klar.

Delleveranser korrekturläses inte.

Delleveranser ska alltid innehålla en speciell påannons där den första frasen ska lyda:

Detta är delleverans [n] som omfattar sidorna [nn-nn], [titel, författare]

3 Generella instruktioner för produktion av talböcker med text i EPUB 3

Underlag för talboksproduktion levereras från MTM till talboksproducent i form av en text-only EPUB 3-fil. Denna EPUB 3-fil är utformad enligt riktlinjerna "Nordic Guidelines for the Production of Accessible EPUB 3" (2021)¹, som specificerar en EPUB 3-profil med fokus på tillgänglighetsfunktionalitet för MTM och MTM:s nordiska systemmyndigheter.

Talboksproduktionen kan ses som en berikning av den EPUB 3-fil som utgör talboksproducentens underlag. Till skillnad från tidigare produktionsprocess, där en DTBook-fil användes för att etablera ett talboksprojekt i ett nytt format, DAISY 2.02, innebär EPUB 3-processen att talboksproduktionen läggs till som ett lager ovanpå befintlig EPUB 3-fil. Därför är det viktigt att betona att det är nödvändigt för MTM att befintligt uppmärkt text- och bildinnehåll inte justeras på andra punkter än enligt de som specificeras nedan, det vill säga den befintliga HTML5-uppmärkningen måste vara intakt genom talboksproduktionsprocessen.

I tillägg till huvudspecifikationen EPUB 3.2, närmare tillämpad i den nordiska EPUB 3-profilen nämnd ovan, vilar MTM:s talboksproduktion på EPUB Media Overlays 3.2.² Det finns några olika produktionsverktyg på marknaden som hanterar EPUB 3 med Media Overlays, och det är upp till talboksproducenten att lägga upp sin produktion på det sätt som är lämpligast, så länge slutprodukten lever upp till gällande kravspecifikation.

3.1 Synkronisering

Inläsning och synkronisering av text och tal sker samtidigt genom att man flyttar fram en markör vid varje synkroniseringspunkt under pågående inläsning. Vid inläsning av Talbok med text är det viktigt att inläsningen sker på ett naturligt sätt och inte blir påverkad av navigering mellan textavsnitten på skärmen. Synkronisering sker på meningsnivå. I vissa fall kan synkronisering på radnivå eller styckesnivå förekomma. För vissa lästräningsböcker med långsam läshastighet kan också synkronisering på ordnivå bli aktuell.

3.2 Validering och kvalitetskontroll av talböcker i EPUB 3

Talboksproducenterna uppmanas att bekanta sig med följande verktyg för validering av EPUB 3-filer:

- EPUBCheck (<https://github.com/w3c/epubcheck>) för teknisk validering av EPUB 3-filer, som granskar basen för EPUB 3-filens utformning och struktur, inklusive länkar och länkintegritet (även i Media Overlays)
- ACE by DAISY (<https://daisy.github.io/ace/>) för tillgänglighetsvalidering av EPUB 3. Målet för MTM:s talboksproduktion är att ha 0 anmärkningar här, men vissa undantag kan förekomma (exempelvis kräver de nordiska riktlinjerna inte i nuläget att <aside>-avsnitt alltid är betitlade)

¹ https://format.mtm.se/nordic_epub/latest.

² <https://www.w3.org/publishing/epub3/epub-mediaoverlays.html>.

- Nordic Migrator EPUB3 validator (<https://nlbdev.github.io/nordic-epub3-dtbook-migrator/>) för validering av EPUB 3-filer enligt de nordiska riktlinjerna. Detta verktyg är ett komplement som används för att granska huruvida EPUB 3-filen når upp till kraven i den nordiska profilen, inklusive infogade bild- och tabellbeskrivningar. I ett första steg kommer detta verktyg inte att ha talboksspecifik validering, men talboksproduktioner ska validera även i detta verktyg. Verktöget är under utveckling och MTM återkommer med mer information.

Utöver tillgängliga valideringsverktyg är det producentens ansvar att genomföra fullgod kvalitetskontroll av alla delar av produktionen i enlighet med aktuellt avtal för talboksinsläsning.

4 Påannons och Information om talboken

Talboken inleds med en **påannons**. Påannonsen innehåller uppgifter om titel och författare samt uppgift om vem som framställt talboken.

Mellan titel och författare ska inläsaren lägga till *av* för svenska böcker och *by* för engelska osv.

Efter Påannonsen följer **information om 17 § upphovsrättslagen**.

Information om talboken beskriver vilka sökbara rubriker som ingår i talboken, samt om något utgått (till exempel bildbeskrivningar) eller tillkommit (till exempel nya rubriker för bildbeskrivningar).

Detaljerad information om navigation i t.ex. ett avslutande inslag ska ges lokalt. Detta gäller t.ex. bildsviter, fotnoter i slutet av kapitel och register. Inledande Information om talboken saknar då denna information. Redigeraren avgör när och var sådan lokal information ska ges och inläsaren formulerar denna i enlighet med redigerarens instruktioner. Informationen ges omedelbart efter att rubriken lästs. Läs t.ex.

Notförteckning. I notförteckningen finns nytt kapitel på nivå 2 och enskilda noter i kapitlen på nivå 3.

Lokal information om navigation kan också förekomma i enskilda avsnitt i den löpande texten när dessa avviker från boken i övrigt. Säg t.ex.

I det här kapitlet finns det faktarutor, exempel och övningar på nivå 3.

En textmall, både på svenska och engelska, för Påannons, Information om 17 § upphovsrättslagen och Information om talboken finns i stycke 4.3.1 och 4.3.2 nedan.

Den MTM-specifika information om talboken inkluderas i EPUB 3-filen genom att skapa en ny innehållsfil (HTML). Filen ska namnges med [medienr]-000-

colophon.xhtml (där [medienr] motsvaras av det ID som resten av bokens innehållsfiler är döpta med) och referenser till filen ska knytas i package.opf på samma sätt som andra innehållsfiler. Referensen till filen i <spine> ska ligga först i listan, före referensen till omslaget. Vidare ska den också inkluderas i navigationsfilen, både i den allmänna innehållsförteckningen i det inledande <nav>-elementet och i den avslutande Landmarks-navigationen.

4.1 Exempel på infogning i package.opf

4.1.1 I <manifest>

```
<manifest>
  [...]
  <item id="nav" href="nav.xhtml" media-
type="application/xhtml+xml" properties="nav"/>
  <item id="item_0" href="DTB36215-000-colophon.xhtml"
media-type="application/xhtml+xml"/>
  <item id="item_1" href="DTB36215-001-cover.xhtml"
media-type="application/xhtml+xml"/>
  [...]
```

4.1.2 I <spine>

```
</manifest>
<spine>
  <itemref idref="item_0"/>
  <itemref idref="item_1"/>
  [...]
```

4.2 Exempel på infogning i nav.xhtml

Notera att länkarna måste matcha filnamn och ID angivet i innehållsfilen. Länktextern är lika med rubriktexten i innehållsfilen.

4.2.1 I generella navigationslistan

```
[...]
<nav epub:type="toc">
  <h1>Innehåll</h1>
  <ol>
    <li>
      <a href="DTB36215-000-
colophon.xhtml#level1_000">Nordiska väsen :
skräckrollspel i 1800-talets Norden</a>
    <ol>
      <li>
        <a href="DTB36215-000-
colophon.xhtml#level2_000">Information om
upphovsrättslagen och om talboken</a>
```

```
    </li>
  </ol>
</li>
[...]
```

4.2.2 | Landmarks-navigationen

```
<nav role="navigation" aria-label="Navigation"
epub:type="landmarks">
  <ol>
    <li>
      <a epub:type="colophon" href="DTB36215-000-
colophon.xhtml#level1_000">Information om talboken</a>
    </li>
    <li>
      <a epub:type="cover" href="DTB36215-001-
cover.xhtml#level1_1">Omslag</a>
    </li>
    [...]
  </ol>
</nav>
```

4.3 Utformning av innehållsfilen

Här följer först ett exempel med ett fullständigt exempel på utformning av innehållsfilen inklusive uppmärkning, på svenska, sedan kommer informationstexten exklusive uppmärkning, som en textmall, både på svenska och engelska. Notera att vid engelska eller annat språk ska också språkkoderna uppdateras (lang och xml:lang).

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<!DOCTYPE html>
<html xmlns="http://www.w3.org/1999/xhtml"
xmlns:epub="http://www.idpf.org/2007/ops"
xmlns:nordic="http://www.mtm.se/epub/"
epub:prefix="z3998:
http://www.daisy.org/z3998/2012/vocab/structure/#"
xml:lang="sv" lang="sv">
  <head>
    <meta charset="UTF-8"/>
    <title>Nordiska väsen : skräckrollspel i 1800-
talets Norden</title>
    <meta name="dc:identifier" content="DTB36215"/>
    <meta name="viewport" content="width=device-
width"/>
    <link type="text/css" rel="stylesheet"
href="EPUB/css/accessibility.css"/>
  </head>
  <body>
    <section aria-labelledby="h1_000"
epub:type="frontmatter colophon" id="level1_000"
role="doc-colophon">
      <h1 id="h1_000">Nordiska väsen : skräckrollspel i
1800-talets Norden</h1>
      <p>Johan Egerkrans</p>
    </section>
  </body>
</html>
```

```
<section aria-labelledby="h2_000"
id="level2_000">
  <h2 id="h2_000">Information om
upphovsrättslagen och om talboken</h2>
  <p>Denna bok är framställd för användare av
anpassade medier enligt 17§ Upphovsrättslagen. Olaga
spridning eller överföring beivras.</p>
  <p>Talboken har 235 sidor och rubriker på
fyra nivåer.</p>
  <p>Boken är inläst för Myndigheten för
tillgängliga medier, MTM, år 2020.</p>
  <p>Inläsare är Namn Namn vid
Talboksproducent.</p>
  <p>Denna talbok innehåller även digital text
som är tillgänglig via läsprogram i dator eller mobil
enhet.</p>
  <p>Slut på informationen.</p>
</section>
</section>
</body>
</html>
```

4.3.1 Textmall svenska

Information om upphovsrättslagen och om talboken

Denna bok är framställd för användare av anpassade medier enligt 17§ Upphovsrättslagen. Olaga spridning eller överföring beivras.

Talboken har [x] sidor och rubriker på [x] nivåer.

Boken är inläst för Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, år [år].

Inläsare är [inläsare] vid [talboksproducent].

Denna talbok innehåller även digital text som är tillgänglig via läsprogram i dator eller mobil enhet.

Slut på informationen.

Observera att för barnböcker används följande text:

Denna bok är framställd för användare av anpassade medier i enlighet med 17 § upphovsrättslagen. Olaga spridning eller överföring beivras.

4.3.2 Textmall engelska

Information about Swedish Copyright Law and this talking book

This talking book has been produced for users of adapted media in accordance with §17 of Swedish Copyright Law. Illegal distribution or transmission will be prosecuted.

The talking book is [x] pages long and has headings at [x] levels.

It was produced by the Swedish Agency for Accessible Media, MTM, in [år].

Narrated by [narrator] at [producer].

The digital text of the book is provided and can be accessed using reading software in a computer or at a mobile device.

End of information.

5 Förlagsinformation

I detta inslag ska inläsaren börja högst upp på titelbladet eller tidigare om viktig information finns före titelbladet. Samtliga uppgifter ska läsas (även titel och författare) på titelbladet och dess baksida.

Anvisningar för inslaget Förlagsinformation:

- All text ska läsas (svårlästa logotyper och grafik behöver inte läsas)
- Copyright-tecknet (©) läses copyright
- ISBN-nummer ska inte läsas som att angivelsen 10 eller 13 ingår i numret:
Exempel:

ISBN-10 91-32-33395-1 läses ISBN-Tio [kort paus] 91-32-33395-1

ISBN-13 978-91-32-33395-8 läses ISBN-Tretton [kort paus] 978-91-32-33395-8

6 Baksidestext

Baksidestext och eventuella flik- eller pärmtexter läses där de förekommer i EPUB 3-källfilen.

7 Bild- och tabellbeskrivningar

Texten för bildbeskrivningar ska skrivas av leverantören och ingå i talboken som text och ljud. Riktlinjer för bild- och tabellbeskrivningar finns i dokumentet ”Riktlinjer för bildbeskrivningar”.

Infogningen av bildbeskrivningar är baserad på samma princip som EPUB 3-riktlinjernas ”Text extraction from images”. Sammanlänknings av bildbeskrivning och bild sker tekniskt på två sätt, dels att bildbeskrivningen ligger i en <aside> inuti <figure>-elementet, dels med attributet `aria-describedby` som pekar på <aside>-elementets ID. <aside>-elementets

ID-attribut ska vara unikt i EPUB 3-filen och förses med prefixet "desc-" följt av en unik sifferkombination.

Notera också att <aside>-elementet tillfogas attributet `aria-label`, som namnger det som en bildbeskrivning. Värdet i detta följer bokens huvudspråk, precis som själva bildbeskrivningen. (Till skillnad från `aria-label`-attribut på sektioner (se "Uppgradering av `aria-label`-rubriker för obetitlade avsnitt") ska detta attribut inte uppgraderas till "vanlig" textrubrik.)

7.1 Exempel

```
<figure>
  <figcaption>[Eventuell bildtext]</figcaption>
  
  <aside class="fig-desc" id="desc-0012"
epub:type="z3998:production" aria-
label="Bildbeskrivning">
  <p>Bilden visar ett cirkeldiagram där ...</p>
</aside>
</figure>
```

7.2 Infogning av tabellbeskrivningar

Tabellbeskrivningar följer samma principer som för bildbeskrivningar. Det krävs att tabellen omsluts av ett <figure>-element, med en <aside> för beskrivningen som föregår <table>, samt att attributet `aria-describedby` tillfogas <table>-elementet.

Även här tillfogas <aside>-elementet attributet `aria-label` med en rubrik för beskrivningen. Notera att användandet av "Tabellbeskrivning" även som ett inledande stycke i tabellbeskrivningen eventuellt är redundant, risken finns att det vid läsning med skärmläsare renderas dubbelt för användaren. MTM kan komma att justera den detaljen längre fram.

7.2.1 Exempel

```
<figure class="table">
  <aside class="table-desc" id="desc-13-1"
epub:type="z3998:production" aria-
label="Tabellbeskrivning">
  <p>Tabellbeskrivning</p>
  <p>Tabellen har två kolumner och 2 rader.
Rubrikerna är Område och Antal</p>
</aside>
  <table aria-describedby="desc-13-1">
    <caption>TABELL 13.1 Boende i Göteborg som är födda
utomlands</caption>
    <tbody>
      <tr>
        <th>Område</th>
        <th>Antal</th>
      </tr>
      <tr>
        <td>Angered</td>
        <td>4 658</td>
      </tr>
    </tbody>
  </table>
</figure>
```

7.3 Deklaration av prefixet z3998 i innehållsdokument

Bild- och tabellbeskrivningars `<aside>`-element innehåller attributet `epub:type="z3998:production"`, som möjliggör att skilja på `skipability` för `<aside>` generellt (t.ex. faktarutor och marginaltext) och "prodnotes" (t.ex. bild- och tabellbeskrivningar, etc.) mer specifikt. Vid infogning av bild- och tabellbeskrivningar ska innehållsdokumentets rotelement förse med prefix-deklaration för z3998-vokabulären, d.v.s. följande attributvärde ska tillfogas `<html>` i aktuella innehållsfiler:

```
epub:prefix="z3998:
http://www.daisy.org/z3998/2012/vocab/structure/#"
```

Deklaration av z3998-prefixet är godtagbart även för innehållsfiler som inte innehåller några z3998-uppmärkta delar.

6 Uppgradering av `aria-label`-rubriker för obetitlade avsnitt

Obetitlade avsnitt i svartskriften kommer av MTM märkas upp med attributet `aria-label`, exempelvis:

```
<section epub:type="backmatter" id="level1_17"
role="doc-appendix" aria-label="Rollformulär">
```

Denna typ av rubriker behöver i talboksproduktionen uppgraderas till "riktiga rubriker", enligt nedan:

```
<section epub:type="backmatter" id="level1_17"
role="doc-appendix" aria-labelledby="h1_upgr_17">
  <h1 id="h1_upgr_17">Rollformulär</h1>
```

Notera att rubriken behöver ges ett ID som är globalt unikt i hela EPUB 3-filetet, här är det löst att genom att utgå från sektionens ID ("level1_17"), men göra om det till "h1" följt av "_upgr_" (som i "upgraded") och sedan samma nummer. Så länge värdet är unikt och är korrekt länkat kan talboksproducenten använda något annat om det passar bättre.

(Ingen redigering av `nav.xhtml` krävs i samband med denna manöver, eftersom länkarna i `nav.xhtml` alltid pekar på sektionen och inte direkt på rubriken.)

Vanligt förekommande avsnitt med denna konstruktion är kolofon och olika typer av inledande och avslutande avsnitt, men även rubriklösa kapitel förekommer. Om `aria-label` saknas eller om något i rubriksättningen är oklart uppmanas talboksproducenten att kontakta MTM.

7 Sidnummer och deras uppläsning

Sidnummer är alltid uppmärkta i talböcker men sidnummer ska inte alltid läsas upp av inläsaren. Sidnummer läses inte i skönlitteratur, barnböcker eller i facklitteratur som inte är kurslitteratur.

Uppmärkta sidnummer är placerade på samma ställe som i förlagan vilket innebär att uppmärkt sida kan finnas inuti en avstavad mening. Inläsaren behöver synkronisera den uppmärkta sidan med den pågående inläsningen utan att uppläsningen påverkas av detta så att det hörs i inspelningen. Inläsaren ska alltså inte avbryta uppläsningen för att navigera till och från ett uppmärkt sidnummer och inte heller göra någon form av paus. Det är inget problem om enstaka ord av uppläsningen hörs när man navigerar till uppmärkt sida.

Sidnummer läses i kurslitteratur. Observera att läsningen av sidnummer ska vara diskret och läsas på ett sätt att den stör uppläsningen av texten så lite som möjligt. Sidnummer anges även för de sidor som saknar paginering.

Tills vidare ska pagineringen även ingå som textinnehåll, enligt exemplet ovan. Detta kan komma att justeras senare, beroende på hur testningen av lässystem för EPUB 3-talböcker ger för resultat.

När en sida är tom eller i sin helhet består av struket material ska detta anges. Om en sida endast består av en bild som utgår i talboken säger inläsaren: "Bildsida"/"Image page". Tomma sidor kommenteras som "Blank sida"/"Blank page".

Kommentaren infogas som text enligt exemplet i "Infogning av producentkommentar".

7.1 Exempel på ett sidbryt i EPUB 3

```
<div role="doc-pagebreak" class="page-normal"
epub:type="pagebreak" id="page-214"
title="214">214</div>
```

7.2 Sidnummer med romersk paginering

Vid läsning av sidnummer med romersk paginering säger inläsaren:

Romersk siffra, sidan X
(engelska) Page, Roman Numeral, X

För listpunkter läses:

Romersk siffra, X
(engelska) Roman numeral, X

För andra specialsidor läses sidan som den står i den tryckta texten. Inläsaren säger t.ex: Sidan B 1.

7.3 Sidnummer i böcker med olika språk

I böcker med sammanfattningar på ett annat språk än det språk som huvuddelen av boken är författad på, läses sidnummer på bokens huvudspråk. Alltså: I en svensk bok med engelsk sammanfattning läses alla sidnummer i boken på svenska.

8 Infogning av producentkommentar

För producentkommentarer som infogas i texten används följande mall:

```
<aside epub:type="z3998:production" aria-
label="Kommentar">
  <p>Blank sida</p>
</aside>
```


9 Skippability

Uppmärkning som stödjer överhoppning av exempelvis sidnummer och fotnoter ska tillämpas enligt exemplet i <https://www.w3.org/publishing/epub3/epub-mediaoverlays.html#sec-behaviors-skip-escape>.

Detta innebär att `epub:type`-attribut behöver ingå även i SMIL-filen för dessa element.

Följande `epub:type`-förekomster ska upprepas i SMIL-filerna för att möjliggöra skippability:

- `pagebreak`
- `footnote`
- `endnote`
- `z3998:production`

För `<aside>` utan `z3998:production` behöver inte någon `epub:type` anges i SMIL-filerna.

10 Talboksspecifika metadata

MTM:s produktionssystem kommer hantera metadataberikning av EPUB 3-talboken vid inleverans, vilket gör att talboksleverantörer inte behöver uppdatera generella metadata. Exempel på information som automatiskt läggs in i mediefilen är:

- ID för talboksproduktionen (motsvarande tidigare CA-nr)
- Talboksproducent
- Inläsarens namn

För övriga Media Overlays-relaterade metadata hänvisas till

<https://www.w3.org/publishing/epub3/epub-mediaoverlays.html#sec-package-metadata>.

11 Inläsarens utläsning av specifika delar av talboken

11.1 Uppenbara stavningsfel i filen

Ska läsas med korrekt stavning (vid tveksamma fel kontaktas MTM).

11.2 Utläsning av rubriker

Numrerade rubriker ska läsas på ett konsekvent sätt; Kapitel ett, Kapitel två osv eller första kapitlet, andra kapitlet osv. Då kapitelrubrik saknas i den tryckta boken skapas en rubrik i talboken med kapitlets tre första ord. Dessa ord ska inte läsas in eftersom de upprepas i den löpande texten, istället är det viktigt att någon sekunds tystnad spelas in kopplat till rubriken.

11.3 Utläsning av fotnoter

Notreferens (Representeras som upphöjt tecken antingen asterisk/er eller siffra i röd ram med egen synkroniseringspunkt):

Not (nr)
(engelska) Note (nr)

11.2.1 Fotnoter i löpande text

När noterna läses i löpande text är det viktigt att läsaren förstår att det är en not samt var noten börjar och slutar. Läs:

Not (nr) ... Slut på noten
(engelska) Note (nr) ... End of note

Glöm inte att läsa notnumret. Om det är en lång not anges detta innan noten läses.

11.2.2 Tillbatalänkar i fotnoter

Fotnoter i EPUB 3-filen är länkade, och för att säkerställa korrekt navigering i ett EPUB 3-lässystem är fot- eller slutnotstext även försedd med en länk tillbaka till notreferensen, på svenska "Gå tillbaka till notreferensen.". Tillbatalänken ska i nuläget inte läsas ut. Värt att notera att den vid DAISY 2.02-konvertering kommer att tas bort, eftersom länkningen där sker enbart med hjälp av SMIL-länkning.

11.3 Bildtext

11.4 Bildbeskrivning

Läses:

Bildbeskrivning ... Slut bildbeskrivning
(engelska) Image description ... End of image description

11.5 Tabell

Läses:

Tabell ... Slut tabell
(engelska) Table ... End of table

OBS! Om tabellen har en bestämning ovan eller under tabellen (t.ex. Tabell 15,) läses: *Tabell 15...Slut tabell*

11.6 Listor (numrerade listor, punktlister, m.fl.)

Register läses som de anges i file-set, utan några tillägg:

Lista... slut lista
(engelska) *List ... End of List*

11.7 Faktaruta, parallelltext, exempel och liknande

Ange vilken typ av innehåll rutan har, exempelvis för faktaruta läses: *Faktaruta ... Slut faktaruta*, för parallell text läses *Parallelltext... Slut parallelltext*. För engelska böcker läses *Sidebar ... End of sidebar* för alla ovanstående inslag.

11.8 Blockcitat

Läses:

Citat... Slut citat
(engelska) *Quote... End of quote*

11.9 Bokstaving

Bokstaving ska ske när så är nödvändigt för tydlighet och förståelse t.ex. vid utläsning av internetadresser och namn vars uttal avviker från stavningen, t.ex. Leicester. Observera att bokstaving kan upplevas som störande för användaren och endast utförs när redigeraren begär detta. Bokstaving utförs bokstav för bokstav stavelsevis, det vill säga uppdelas på följande sätt:

s-t-a v-e-l-s-e v-i-s.

Eventuella genitiv-s ska inte tas med i bokstavingen.

11.10 Förkortningar

Förkortningar ska endast läsas ut om förståelsen av texten därmed förbättras. Om en förkortning är allmänt vedertagen eller frekvent förekommande ska denna endast läsas ut första gången den förekommer.

Ange versaler respektive gemener i förkortningarna.

11.10.1 Förkortningar i noter och litteraturförteckningar

I notförteckningar vill man i allmänhet ha möjlighet att söka enskilda noter och få information vid varje not. Upprepade hänvisningar till ett och samma arbete skrivs dock ofta "a.a" (anfört arbete) eller "ibid(em)". I sådana fall upprepas titel och författare för varje ny not, medan förkortningen i sig inte läses alls. I övrigt ska inte förkortningar i noter, hänvisningar eller litteraturförteckning läsas ut.

11.11 Främmande språk samt ålderdomlig svenska

Ord och namn på främmande språk ska uttalas korrekt. Namn på länder, städer och kända personer uttalas enligt svensk praxis där sådan finnes (exempelvis Barcelona, London, van Gogh). Om det är omöjligt att få fram rätt uttal på ett utländskt ord får man bokstavera.

Ålderdomliga verbformer ska läsas som de är skrivna, läs t.ex. vi gingo. Gamla stavningsformer ska däremot inte markeras, läs t.ex. bliva i stället för blifva.

11.12 Citattecken, parenteser

I inläsningen ska man undvika att markera eller nämna citattecken och parenteser, exempelvis vid repliker och årtal.

När citattecken är utsatta i texten för att markera eller framhäva ett uttryck eller ord räcker det med att åskådliggöra detta enbart med rösten (liten paus eller ändring av röstläge). När citattecken står runt ett citat, det vill säga en ordagrann återgivning av vad någon skrivit eller sagt, och enbart då det inte på annat sätt framgår att det är fråga om ett citat, bör de läsas ut.

Citatecknen läses ut citat
/.../ slut citat.

Parentes ska oftast markeras med rösten. Endast i de fall då det är nödvändigt för att undvika missuppfattning (t.ex. när berättarfokus flyttas från huvudperson till författare) eller när en parentes omfattar flera meningar ska parenteserna anges. I dessa fall anges parentes genom att man säger *parentes /.../ slut parentes.*

11.13 Utelämnad text

Utelämnad text kan i den tryckta boken vara markerad på ett antal olika sätt: tre punkter för kortare avbrott eller tre tankstreck för längre avbrott. Markeringen kan också omges av hakparentes eller snedstreck.

Om det är viktigt för förståelsen av texten ska denna markering anges. Säg i sådana fall *utelämnad text.*

För längre texter som är fragmentariska, och där utelämnade textstycken är markerade, räcker det oftast med en inledande kommentar om textens utseende.

11.14 Fetstil, finstil, spärrad stil och kursivering

Fetstil, finstil, spärrad stil och kursivering läses inte ut. När t.ex. fetstil används för att betona ett ord eller ett uttryck ska detta markeras med en tydlig betoning. Om ett ord eller stycke är markerat av annan anledning ska denna anges när så är befogat.

11.15 Register, litteraturförteckning

I register är ofta flera uppslagsord samlade under samma huvuduppslagsord, vilket då vanligen är utskrivet endast en gång. Om registret inte är alltför omfattande ska inläsaren alltid upprepa huvuduppslagsordet för att göra det möjligt för läsaren att vid sökning snabbt förstå var i registret hon/han befinner sig. I litteraturförteckningar ska på motsvarande sätt utelämnat författarnamn läsas ut.

11.16 Symboler, formler, programkod m.m.

Inläsaren bör informera om hur symboler, formler, programkod med mera behandlas. Informationen ges första gången dessa förekommer i texten. I programkod anges ny rad, Observera att det vid inläsning av programkod är viktigt att alla tecken anges, även punkter och mellanslag.

12 Facklitteratur för seende

Facklitteratur för seende utgörs av rikt illustrerade fackböcker där bilderna innehåller väsentlig information som är svår att återge i en bildbeskrivning och där talboken förutsätter att läsaren följer med i den tryckta boken. Inläsaren gör inga bildbeskrivningar utan hänvisar till bilderna i boken.

Inläsaren ska inte kommentera bilderna utan vägleda på uppslaget och hänvisa till dem, eftersom läsaren förutsätts titta i boken medan hon/han lyssnar på talboken. Bildtexterna läses alltid. Om det finns text i en bild eller inläsaren av andra skäl refererar till en bild skall inläsaren beskriva vilka bilder som finns på sidan så att läsaren lätt kan orientera sig på uppslaget och veta vilken bild som behandlas.

I både vuxen- och barnböcker läses sidnummer.

13 Talbok för lästräning

Talbok för lästräning läses i två hastigheter. Den första versionen läses i normal hastighet.

14 Avannons

Det finns ingen rubrik för avannons men inläsaren skall ändå avsluta inläsningen med: Här är talboken slut alt. This is the end of the talking book.

15 Särskild redigering för barnböcker

15.1 Påannons, 17 § upphovsrättslagen och Information om talboken

Påannons, information om 17 § upphovsrättslagen, Information om talboken och Baksidestext för barnböcker läses på samma sätt som ovan, se avsnitten 4–5.

15.2 Förlagsinformation flyttas till slutet av boken

För barnböcker ska "Förlagsinformation" (kolofonen) flyttas till slutet av boken. Detta görs genom att identifiera kolofonens innehållsdokument i `<spine>` i `package.opf`, och flytta elementet till rätt position i den listan.

Motsvarande ändring ska också göras i `nav.xhtml` i avsnitten för innehållsförteckning samt landmarks. Avsnittet `page list` ska dock lämnas intakt.

Sedan följer avannonsen: *Här är talboken slut alt. This is the end of the talking book.*

16 Att tänka på vid korrekturläsning

MTM vill passa på att uppmärksamma talboksproducenterna på att vid korrekturläsning/-lyssning i ett EPUB 3-lässystem bör producenten ta i beaktande att vissa innehållsdokument hörande till front- respektive backmatter i EPUB 3-filen har `linear="no"` i `<spine>` (`package.opf`),³ d.v.s. lässystemet ska inte betrakta dem som en del i den ordinarie läsordningen. Detta innebär att man vid korrekturläsning aktivt kan behöva navigera till dessa sektioner.

³ Se https://format.mtm.se/nordic_epub/2020-1/#spine.